

Explaining the Importance, Benefits, and Requirements of Play in Childhood from the Perspective of Verses and Narrations

Alireza Shah Fazl Ghamsar^{1*}, Mohammad Sadegh Shajari², Mohammad Javad Sharifani²,
Hamid Reza Ettehad²

¹ Kashan University of Medical Sciences

² Qom seminary

* Corresponding Author: meshkat1392@gmail.com

Received: 2026-09-29

Accepted: 2026-10-22

Publication: 2026-11-11

Abstract

Childhood is one of the most important educational periods of people. The type and quality of play during this period can have many positive or negative effects on the child's growth and upbringing. The purpose of this article is to explain the importance, benefits and requirements of playing in childhood from the point of view of traditions. This article, using a descriptive-analytical method, first by delving into the narratives, examines the contents related to playing in childhood, and in the next step, it has classified the narratives into three parts: the importance, benefits, and requirements of playing in this era. The findings of the research show that from the point of view of the narratives, playing in childhood is very important and has a significant role in the child's educational future, and effects such as the physical, mental, mental, emotional and social development of the child depend on playing childhood games well. And requirements such as the child being the center of the game, playing with other children, playing with adults, fair encouragement, flexibility in the game, respecting the principle of respect in the game, harmlessness of the game and finally avoiding prohibited games should be in children's games. be considered. It is pointed out that parents and guardians of children should use their inner desire to play and have fun by taking care and guiding children's games in order to properly educate them.

Keywords: Importance, Benefits, Requirements, Narratives, Game, Child

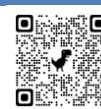
© 2026 A New Approach To School Education (NASE)

This work is published under CC BY-NC 4.0 license.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Shah Fazl Ghamsar, A & et al. (2026). Explaining the Importance, Benefits, and Requirements of Play in Childhood from the Perspective of Verses and Narrations. *NASE*, 1(3): 1-13.

تبیین اهمیت، فواید و الزامات بازی در دوران کودکی از دیدگاه آیات و روایات

علیرضا شاه فضل قمصری^۱، محمد صادق شجری^۲، محمد جواد شریفانی^۲، حمیدرضا اتحادی^۲

^۱ دانشگاه علوم پزشکی کاشان

^۲ حوزه علمیه قم

* نویسنده مسئول: meshkat1392@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۵/۰۷/۰۷ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۰۷/۳۰ تاریخ چاپ مقاله: ۱۴۰۵/۰۸/۲۰

چکیده

دوران کودکی یکی از مهمترین دوران های تربیتی افراد می باشد. نوع و کیفیت بازی در این دوران، می تواند در رشد و تربیت کودک تأثیرهای مثبت یا منفی فراوانی داشته باشد. هدف این نوشتار تبیین اهمیت، فواید و الزامات بازی در دوران کودکی از دیدگاه روایات می باشد. این نوشتار با روش توصیفی - تحلیلی ابتدا با کنکاش در روایات، مطالب مرتبط با بازی در دوران کودکی را بررسی نموده و در مرحله بعد به دسته بندی روایات در سه بخش اهمیت، فواید و الزامات بازی در این دوران پرداخته است. یافته های پژوهش نشان می دهد از نگاه روایات بازی در دوران کودکی از اهمیت فراوانی برخوردار است و نقش به سزائی در آینده تربیتی کودک دارد و آثاری از قبیل رشد جسمی، روحی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودک در گرو خوب انجام گرفتن بازیهای دوران کودکی است و الزاماتی از قبیل محور بودن کودک در بازی، بازی با سایر کودکان، بازی نزد بزرگ تر ها، تشویق منصفانه، انعطاف پذیری در بازی، رعایت اصل احترام در بازی، بی ضرر بودن بازی و نهایتا پرهیز از بازی های ممنوعه باید در بازیهای کودکان مورد لحاظ قرار گیرد. نتیجه گیری می شود والدین و اولیاء تربیتی کودکان، باید با مراقبت و جهت دهی بازیهای کودکان، از این میل درونی آنها به بازی و تفریح، به منظور تربیت صحیح ایشان استفاده نمایند.

واژگان کلیدی: اهمیت، فواید، الزامات، روایات، بازی، کودک

تمامی حقوق نشر برای مجله رویکردی نو بر آموزش مدارس محفوظ است.

شیوه استناد به این مقاله: شاه فضل قمصری، علیرضا؛ شجری، محمد صادق؛ شریفانی، محمد جواد؛ اتحادی، حمیدرضا. (۱۴۰۵). تبیین اهمیت، فواید و الزامات بازی در دوران کودکی از دیدگاه آیات و روایات. *مجله رویکردی نو بر آموزش مدارس*، ۱(۳): ۱-۱۳.

مقدمه

بازی مناسب در دوران کودکی موجبات رشد همه جانبه کودک را فراهم می آورد. عوامل مختلفی در رشد جسمی و روحی کودک موثر است. اموری از قبیل آموزش، تغذیه، پوشش مناسب، تفریح و بازی موجب رشد متناسب کودک است. در این میان نقش بازی مناسب در رشد کودک اهمیت بسیار بالایی دارد؛ چرا که کودک در درون خود تمایل فطری به بازی دارد و

این کشش درونی موجب استقبال او از بازی می شود. در این حالت اگر بازی از استانداردهای لازم برخوردار باشد و متناسب با سن کودک طراحی شود، می تواند در رشد جسمی و روحی، اجتماعی شدن، کشف استعداد و رشد شخصیت کودک تأثیر زیادی داشته باشد. بازی مناسب می تواند علاوه بر رشد جسمی کودک، موجب تقویت حافظه کودک شده، قوای ذهنی او را تقویت کند و شخصیت روحی و روانی او را کامل نماید.

در متون دینی به اهمیت و نقش بازی در تربیت کودک توجه شده است. در منابع دینی و در سیره ائمه علیهم السلام، به بازی و ویژگیهای دوران کودکی توجه خاص شده است و بازی، به عنوان یکی از حقوق اساسی کودک شمرده شده است. دین مبین اسلام که برگرفته از کلام وحی و بر اساس فطرت توحیدی انسانی است، برای بازی کودکان اهمیت بسیار قائل شده و به آن سفارش فراوان کرده است. در آیه ۲۰ سوره حدید، دوران کودکی را دوران اشتغال به بازی و سرگرمی بر می‌شمارد. (حدید، ۲۰) علامه طباطبایی (ره) با اشاره به ویژگی‌های پنج گانه‌ای که در این آیه مطرح شده، آن را مطابق مراحل سن انسان از کودکی تا پیری می‌داند. (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۹، ص ۱۶۴) دانشمندان اسلامی بازی را برای رشد روحی، جسمی و عقلی کودک، ضروری می‌دانند و معتقدند که بازی، یک میل طبیعی است که ضامن نقشی مهم در تربیت کودک است.

سیره پیامبر اسلام و سایر انبیاء نشان می‌دهد ایشان به بازی کودکان اهمیت می‌دادند. سیره پیامبر در مقابل کودکان نشان می‌دهد ایشان به کودکان احترام می‌گذاشتند و بازی آنها برای ایشان مورد اعتنا بود، به گونه ای که گاهی اوقات فعالیت های مهمی مثل نماز پیامبر تحت تاثیر بازی حسنین ع بود. (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۳، ص ۲۹۴) محبت به کودکان که در قالب تحمل بازی آنها و همراهی با آنها تبلور یافته است، سنگ محک ایمان به خدا و رسول خدا شمرده شده است و میان ایمان که خود از جنس محبت است (برقی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۲۶۳) و محبت به کودکان، ارتباط مستقیم وجود دارد. بازی آنقدر اهمیت دارد که رسول خداوند اجازه می‌دادند با اینکه پاسی از شب گذشته است باز حسنین علیهما السلام به بازی خود نزد پیامبر ادامه دهند. (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۳، ص ۲۸۹) اینکه حضرت یعقوب اجازه می‌دهد تا برادران یوسف، ایشان را برای تفریح و بازی علی رغم احساس خطر از او جدا کنند، نشان دهند توجهی است که حضرت یعقوب به بازی و تفریح فرزندان خود به ویژه یوسف داشته است. آیه شریفه ۱۲ سوره مبارکه یوسف، بیانگر آن است که برادران یوسف از منطق قوی نیاز برادر به بازی، استفاده کرده و حضرت یعقوب را تسلیم خواسته خود نمودند. (قرآنی، ۱۳۷۸، ج ۴، ص: ۱۶۹)

بازی همانگونه که می‌تواند مفید باشد، می‌تواند مخرب نیز باشد. از آنجا که بازی، کودک را رشد می‌دهد و تربیت می‌کند، بسته به نوع بازی، رشد و تربیت کودک، می‌تواند جنبه های مثبت یا منفی پیدا کند. کودک از طریق بازی، با فرهنگ‌ها، اخلاق، آداب و رسوم دیگران آشنا می‌شود. بازی مناسب رشد جسمی، روانی و اجتماعی کودک را به همراه دارد و بازی نامناسب موجب می‌شود جسم و روح کودک آسیب ببیند و

اخلاق او به سمت انحطاط کشیده شود. این امر اهمیت پرداختن به بازی ها کودکان را نمایان می‌سازد. در حال حاضر بسیاری از بازی هایی که برای کودکان طراحی می‌شود با فرهنگ دینی و اسلامی تضاد دارد و کودکان را از آموزه های دینی و اخلاقی دور می‌کند. اهمیت بهره مندی از آموزه های دینی در تربیت کودکان، ایجاب می‌کند با کنکاش در آیات و روایات، به آموزه های دینی در این زمینه دست یابیم. از آنجا که روایات مرتبط با بازی کودکان کمتر مورد توجه قرار گرفته است، ضروری می‌نماید آیات و احادیثی که در این زمینه و مسائل مرتبط با آن وجود دارد، توسط متخصصین حدیث و نیز متخصصین امر تربیت کودک و بازی های کودکان مورد بررسی قرار گیرد تا ابعاد و زوایای مختلف این امر از متون دینی مستخرج و مورد استفاده قرار گیرد. بر اندیشمندان لازم است، با تولید محتوای مناسب والدین را نسبت به اهمیت بازی آگاه نمایند و بر مسوولین لازم است با تدابیر صحیح نسبت به گسترش بازی های سالم و منطبق با آموزه های دینی اقدام نمایند.

سوالاتی که این پژوهش به دنبال پاسخگویی به آن است عبارت است از اینکه دین اسلامی چه نکاتی در باب اهمیت، فواید و الزامات بازی کودکان بیان نموده است. به این منظور کلیه آیات و روایات مرتبط با بازی کودکان جمع آوری گردید و در مرحله بعد نکات و پیامهای یافته ها استخراج و در سه زمینه اهمیت، فواید و الزامات دسته بندی شد.

بررسی پیشینه موضوع نشان می‌دهد، پژوهشگران دینی تحقیقاتی در این زمینه انجام داده و از ابعاد مختلف به این موضوع پرداخته اند.

کبیر و ترکاشوند (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان نقش بازی در تربیت دینی کودکان و نوجوانان با تأکید بر نقش رسانه ملی، نشان داد بازی می‌تواند وسیله ای برای تربیت اخلاقی کودکان باشد. (کبیر و ترکاشوند، ۱۳۹۵، ص ۵)

احمدوند، کبری؛ احمدی هدایت، حمید و غلامی هره‌دشتی (۱۳۹۴) در تحقیق خود با عنوان فلسفه بازی و نقش آن در رشد عقلانی کودکان، رابطه بازی و رشد عقلی کودک را مورد بررسی قرار داده است و نشان می‌دهد بازی در شرایط خاص می‌تواند موجبات رشد عقلی و فکری کودک را فراهم آورد. (احمدوند و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۴۹)

هاشمی نژاد، بیرامی، بنیادی و نصیری (۱۴۰۲) در تحقیقی با عنوان تاثیر بازی های رایانه ای بر سلامت جسمی و روانی کودکان، به بررسی این موضوع پرداخته و نشان داده است آشنایی خانواده ها با تاثیرات بازی و الزام کودکان به رعایت فرهنگ استفاده صحیح از بازی های رایانه ای از اهمیت بالایی برخوردار است. (هاشمی نژاد و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۲۱۵۳)

خوانده شده است که دارائیهایش اعم از مال، ریاست، شهرت و امثال آن در واقع خیالی بیش نیست. (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۱۷۴) از آنجا که لعب نفس انسان را به سوی خود جذب می کند و از کارهای عقلایی و حقیقی باز می دارد، یکی از مصادیق لهو نیز شمرده شده است. (طباطبایی، ۱۳۹۰، ص ۳۶۴) لعب می تواند رفتاری باشد که شکل منظمی دارد و هدفی هم به دنبال دارد اما این هدف خیالی است و نمی تواند عقل را ارضاء نماید بلکه تنها خیال را ارضاء می کند. (مصباح یزدی، ۱۳۸۴، ص ۱۶۴) بازی فعالیتی است خود جوش، ارتجالی و لذت بخش که هدف آن در خود آن است. بنا بر این معنا اولاً بازی فعالیتی است خودبخودی و بدون قصد و اراده و هدف از پیش تعیین شده؛ ثانیاً هدف اصلی بازی این است که هیچ هدفی نداشته باشد و مراد از بی هدفی در اینجا لا ابالی گری و پوچ گرایی و فعالیت کور نیست بلکه برعکس اجازه دادن به کنش فطری انسان است تا خود از درون به تکون هدف برپردازد، هدفی که برخاسته از فطرت ناب کودک است نه بر ساخته‌ی مقاصد ناباب بزرگسال. (کریمی، ۱۳۹۰، ص ۲۴)

سرگرمی و بازی در شرایطی می تواند ممدوح باشد. سرگرمی و بازی با همه مصادیق متعدد و متکثر آن، می تواند با داشتن هدف و کارکرد عقلانی مفید برای جسم و روح، ممدوح باشد. از آنجا که سرگرمی و بازی انسان، می تواند پاسخی به برخی از نیازهای جسمی و روحی او باشد، قاعداً ارزشمند خواهد بود. بازی هایی که در شکوفایی استعداد ها موثر هستند، در روند رشد انسان تاثیر مثبت دارند و سعادت اخروی را به همراه می آورند یا حداقل با آن در تعارض نیستند، می توانند از شمول مصداقی عنوان غیر حکیمانه خارج شوند. تفاوت بین لهو و لعب ممدوح و مذموم در همین گونه موارد می باشد. مثلاً لهو مومن (شنا - تیراندازی و...) که موجب قوت در دیگر امور عبادی او می گردد، همان لهو ممدوحی است که شارع به آن دستور داده است. بازی کودکان نیز به دلیل فوائد فراوان برای ایشان (هرچند خود فعل از نظر بزرگان عاقلانه نیست) مورد مدح و دستور شارع می باشد که فرموده است کودک را در هفت سال اول زندگی رها کنید تا خود بازی کند. (صدوق، ۱۴۰۶ق، ج ۳، ص ۴۹۳) معنایی که از بازی ارائه شد، بازی در نگاه بزرگسالان است که افعال کودکان را تجزیه و تحلیل می کنند؛ اما این افعال به ظاهر غیرجدی و بی هدف، در نگاه خود کودک چندان شوخی تلقی نمی گردد و اتفاقاً در بازی خود بسیار جدی و مصمم است و حتماً بازی کودکانه او هدفی کاملاً جدی را دنبال می کند و آن چیزی جز پاسخ به نیاز درون و برآوردن احتیاجش نیست.

علیزاده (۱۴۰۳) در تحقیق خود با موضوع استفاده از بازی درمانی مبتنی بر رویکرد شناختی - رفتاری، نشان داد با استفاده از بازی می توان بخشی از بیماری های جسمی و روحی کودکان را درمان کرد. (علیزاده، ۱۴۰۲، ص ۱۵)

لازری در مقاله ای با عنوان تحلیل محتوای بازی و ورزش در روایات، نشان داد، در روایات به بازی و ورزش تشویق شده و به جایگاه تربیتی آن توجه شده است. (لازری، ۱۴۰۱، ص ۸۹)

اکبرنژاد، محمدی انویق و خانی (۱۴۰۵) در تحقیق خود با عنوان بازی کودکان و آثار تربیتی آن از نگاه روایات و تحقیقات علمی؛ مطالعه موردی خاک بازی نشان داد بازی کودکان با خاک، امتیازاتی از قبیل پایین بودن هزینه ها در عین ایجاد سرگرمی فراوان، افزایش خلاقیت کودکان و شکوفایی استعداد آنان، رشد توانایی های ادراکی - حرکتی کودکان، ایجاد حس توجه به ارزش های فرهنگی در کودکان، درمان پرخاشگری و خشونت و تخلیه هیجانات زبان آور کودکان، تقویت حس استقلال و افزایش اعتماد به نفس کودکان و جلوگیری از حواس پرتی و تقویت نیروی تمرکز در کودکان دارد. (اکبر نژاد، ۱۴۰۲، ص ۲)

بررسی پژوهش ها نشان می دهد علی رغم بررسی بسیاری از ابعاد بازی های کودکان، تا کنون تحقیقی پیرامون اهمیت، آثار و الزامات بازی کودکان با نگاه به روایات انجام نشده است. لذا در این نوشتار به بررسی این موضوع پرداخته شده است.

مفهوم شناسی بازی

۱. لعب

لعب ضد «جذ» است و به هر عملی که نفع قابل توجهی بر آن مترتب نباشد، اطلاق می شود، (مصطفوی، ۱۳۸۵، ج ۱۰، ص ۲۱۸) لعب به معنای کار بی فایده کودکان است، که به دنبال آن، سختی پدید آید و کاری که فاعل از انجام آن، هدف و قصد صحیحی نداشته باشد. (راغب، ۱۳۹۲، ص ۷۴۱) برخی شقوق مختلف «لعب» ضد جد (قرشی، ۱۳۵۲، ج ۶، ص ۱۹۱) معنا شده است. «جدی نبودن» و «نفع نداشتن» نزد اکثر اهل لغت مطرح شده است. در جمع بندی می توان گفت لعب کار غیر جدی است که غرض عقلایی ندارد، با این توضیح که لازم است قید «ذاتا» را به آن اضافه نمود؛ زیرا همان بازی که ذاتاً هدف عقلایی ندارد می تواند تحت یک عنوان ثانوی هدف عقلایی داشته باشد. از این رو می توان گفت: «لعب کار غیر جدی است که ذاتاً مقصد صحیح عقلایی ندارد».

۲. لعب در اصطلاح

لعب در اصطلاح به کاری گفته می شود که نتیجه خیالی دارد. (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۸، ص ۱۶۶) زندگی دنیا از این جهت لعب

ابعاد بازی در کودکان

بازی های کودکان در ابعاد و زوایای مختلفی قابل بحث است. از آنجا که بازی برای کودکان ضرورت دارد و تاثیر های فراوانی بر او می گذارد، لذا لازم است بازی های کودکان را در ابعاد مختلفی مورد بررسی قرار داد. نیاز کودک به بازی، تاثیر بازی بر شخصیت کودک، جهت دهی بازیهای کودکان، نظارت بر بازی کودکان، تاثیر بازی بر رشد ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودک، الزامات بازی کودکان از جمله اموری است که برای بازی کودکان قابل بررسی می باشد. در این بخش از مقاله این ابعاد مورد بررسی قرار می گیرد:

۱- اهمیت و نیاز کودک بازی

بازی کودکان از منظر دینی از اهمیت بالایی برخوردار است. بررسی سیره پیامبر اکرم نشان می دهد که ایشان با کودکان بازی می کردند، (خرگوشی نیشابوری، ۱۴۲۴ه.ق، ج ۵، ص ۲۹۵) به تماشای بازی کودکان می نشستند (هاشمی بصری، ۱۴۱۰ه.ق، ص ۲۸۵) و توصیه هایی را برای بازی با کودکان داشتند. (ابن ابی فراس، ۱۴۱۰، ج ۱، ص ۱۱۳) اهمیت بازی با کودکان از منظر پیامبر اکرم به آن حد بود که گاهی از اوقات دیده می شد ایشان به خاطر اینکه با کودکان بازی می کردند و نمی خواستند آنها را وسط بازی رها کنند، حضورشان در مسجد با تاخیر همراه بوده و اصحاب به دنبال ایشان می آمده اند. (عوفی، ۱۳۷۱، ص ۳۰) در متون دینی تاکید شده که تا ۷ سال کودک را برای بازی کردن آزاد بگذارید و بعد از آن تربیت را شروع کنید. (طبرسی، ۱۳۷۰، ج ۱، ص ۴۷۷) با خاک بازی کردن کودکان برای پیامبر اکرم جذاب و دوست داشتنی بوده است. (مشکینی اردبیلی، ۱۳۹۲، ص ۲۵۹) مجموعه آنچه از سیره پیامبر اسلام و ائمه اطهار در مورد کودکان بیان شده است حکایت از آن دارد که دین اسلام به کودکان و بازیهای کودکان اهمیت فراوانی می دهد.

نیاز کودک به بازی در کنار سایر نیازهای جسمی و روحی کودک قابل توجه است. تمایل کودک به بازی، در راستای رفع نیاز درونی اوست است. نگاه به مقوله بازی از این منظر که بازی احتیاجی است در کنار سایر احتیاجات کودک که باید پاسخ داده شود، بر اهمیت بازی می افزاید. همچنان که رفع نیازهای مادی و جسمی کودک اهمیت دارد، رفع نیاز به بازی او نیز، در کنار سایر نیازهای او می باشد و صرفا یک امر بیهوده و زائد محسوب نمی شود، که تامین شدن یا نشدنش اهمیت نداشته باشد. (پرنه، ۱۳۸۹) همچنین صرفا یک امر سرگرم کننده نیست که باعث خلاصی والدین و اطرافیان از دست شیطنتهای او شود! از این رو تا حدود زیادی سرّ توصیه به بازی برای کودکان از یک طرف

و مذمت بازی در بزرگسالان به گونه ای که او را از امور جدی در پیش رو باز دارد، روشن می گردد. در توصیه های دینی نه تنها بر رفع احتیاج کودک به بازی تاکید شده است، بلکه بیان شده است پاسخ مناسب ندادن به این نیاز در کودک، موجب از بین رفتن آن نمی شود؛ بلکه در درون او باقی می ماند و در بزرگسالی خود را به صورت های دیگر نشان می دهد که چندان خوشایند نیست.

۲- فواید بازی در دوران کودکی

بازی مناسب در دوران کودکی آثار مفیدی برای حال و آینده کودک دارد. از روایات استفاده می شود که اگر کودک بازی های مناسب و هدایت شده داشته باشد، علاوه بر اینکه دوران کودکی پویا و با نشاطی خواهد داشت، این بازی های کودکانه موجب رشد اخلاقی و فکری کودک می شود و آینده کودک را تحت تاثیر قرار می دهد. بردباری، نشاط، پویایی عقل و... از جمله فوایدی است که برای بازیهای کودکانه مورد اشاره قرار گرفته است.

الف: تعقل و بردباری

بازی مناسب در دوران کودکی موجب رشد عقل و بردباری کودک در بزرگسالی می شود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: بازی گوشی کودک موجب زیادی عقل او در بزرگسالی است. (ابن بابویه، ۱۳۶۳، ج ۳، ص ۴۹۳) امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمودند: شایسته است کودک بازیگوش و پر جنب و جوش باشد؛ چرا که بازیگوشی او در کودکی، موجب حلیم بودن او در بزرگسالی است. لفظ عرامه که در این روایت آمده است به معنای میل به بازی و جنب و جوش فراوان و تحرک و بغض به درس و مدرسه است. کودکی که این ویژگیها را داشته باشد در بزرگسالی عاقل و بردبار خواهد بود، ولی اگر کودکی این ویژگیها را نداشته باشد و در کودکی آرام و کم جنب و جوش باشد در بزرگسالی توانمندی ها لازم برای اداره زندگی را نخواهد داشت (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲۱، ص ۸۹) و این امر به تجربه مشاهده شده است. امروزه به دلیل تغییر سبک زندگی شهری و فراهم نبودن شرایط و اسباب بازیهای پر جنب و جوش و اجبار کودکان و خانواده ها به استفاده کردن بیش از حد از بازیهای رایانه ای و مشغول شدن به رسانه ها از بازی گوشی و تحرک های کودکان خبری نیست که موجب مشکلات فراوانی نیز گردیده است. تحقیقات پژوهشگران نشان داده اند که بازی می تواند رشد فکری کودک را فراهم آورد و قوه تعقل او را افزایش دهد. بازی مناسب با تقویت حس کنجکاوی کودک رشد عقلی او را فراهم می آورد. (احمدوند، ۱۳۹۴، ص ۴۹)

ب- کشف استعداد و نقاط ضعف و قوت کودک

کشف استعدادهای نهان کودکان از فوائد مهم بازی است. در موقع بازی است که استعدادهای کودک فرصت ظهور و بروز پیدا می‌کنند؛ در واقع می‌توان گفت بازی فرصتی به او می‌دهد تا آنچه در نهان خویش انداخته دارد را به کار گیرد. از این رو تماشای بازی کودکان برای شناخت زوایای شخصیتی کودک بسیار راه گشاست. در روایت معروف و مشهور وارد شده است که رسول خداوند (ص) با أصحاب می‌گذشتند. کودکان با خاک، بازی می‌کردند. یکی از همراهان خواست که مانع بازی کودکان شود که حضرت رسول علیه السلام نگذاشتند و فرمودند: «التَّرابُ رِبيعُ الصِّبَّانِ» (متقی، ۱۴۱۹ق، ج ۱۶ ص ۴۵۸) خاک بهار کودکان است. همانطور که فصل بهار، فصل شکوفایی استعدادهای پنهان زمین است که در اثر تغییر فصل ایجاد می‌شود، بازی به خصوص بازی با خاک بستری را فراهم می‌کند تا کودک فرصتی پیدا کند تا استعدادهای خود را آشکار نماید. این تعبیر بسیار لطیف است که خاک بازی این خاصیت را دارد که موجب شکوفایی درونی می‌گردد برای همین تعبیر به ربیع و بستان شده است. برخی روانشناسان خاک را بهترین اسباب بازی کودک می‌دانند. تحقیقات پژوهشگران نیز نشان داده بازی با خاک با لحاظ شرایط مناسب، می‌تواند نقش موثری در تربیت کودک داشته باشند. (اکبر نژاد، ۱۴۰۲، ص ۲)

بازی وسیله‌ای برای شناخت کودک نسبت به خود و شناخت دیگران از کودک است. کودک در حین بازی به صورت ناخواسته نقاط ضعف و قوت خود و نیز پیش‌ها، نگرش‌ها، علایق و نفرات‌های خود را نشان می‌دهد و می‌تواند ضمن معرفی خود به دیگران، خودشناسی نیز داشته باشد. والدین با مشارکت یا نظارت در بازی کودکان می‌توانند ویژگیهای فرزندان خود را شناسایی نموده و در جهت تقویت شخصیت کودک گام بردارند. با این وصف، بازی ابزاری کارآمد برای شناخت و تربیت کودک خواهد بود.

ج- رشد جسمی و روحی

بازی موجب رشد جسمی کودک و تقویت عضلات او می‌شود. داشتن بدن قوی برای مومن ارزش تلقی می‌گردد و مومن قوی از مومن ضعیف برتر معرفی شده است. (طریحی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۳۵۲) سفارشات که پیامبر اکرم در زمینه آموزش تیراندازی، سوارکاری و شنا داشته‌اند. (متقی، ۱۴۱۹ق، ج ۴، ص ۳۵۱) در این راستا قابل دقت است. داشتن نیروی بدنی قوی در انتخاب طالوت به عنوان فرمانده تاثیر گذار بوده است. (بقره، ۴۷) از آنجا که بازی معمولاً با فعالیت بدنی همراه است، نیرو و انرژی بدن کودک را به بهترین شکل مصرف می‌کند و موجب رشد

همه‌تنگ دستگاه‌ها و اعضای مختلف بدن کودک و تقویت حواس او می‌شود. با گسترش ارتباطات جهانی، ضرورت ایجاد می‌کند که کودکان مسلمان، به گونه‌ای رشد جسمی و روحی داشته باشند و تربیت شوند که بتوانند الگوی مناسبی از تربیت دینی را به جهان عرضه نمایند.

بازی ابزاری مناسب برای رشد روحی و عاطفی کودک است. تحقیقات نشان داده است بازی‌های مناسب، کارآمدی معناداری بر رشد عاطفی و در نهایت تاثیرمعناداری بر رشد اجتماعی کودکان دارد. (رضایی، ۱۴۰۰، ص ۱۱۶) رشد عاطفی و روحی کودک با بازی کردن او تحقق می‌یابد چرا که کودک، در بازی فعال و انجام دهنده کار است، در این حال است که خلاقیت کودک رشد می‌یابد، خود را همچون مهندس می‌بیند و می‌سازد و می‌دوزد و.... کودک با بازی احساس بودن می‌کند و خود را می‌بیند و در این بازی‌ها رشد عاطفی و روحی پیدا می‌کند. هفت سال ابتدایی دوره زندگی کودک، زیربنایی‌ترین دوره زندگی اوست و در این دوره اصلی‌ترین وظیفه تربیتی در قالب بازی محقق می‌شود. از این‌رو گفته شده بازی اصل اساسی و زیربنای رشد کودک می‌باشد که اثر آن تا سال‌های بعد پابرجاست. بدیهی است وقتی این رشد از طریق بازی برای کودک محقق می‌شود که کودک بتواند آزادانه بازی کند. در روایات وارده از ائمه علیهم السلام بر آزاد گذاشتن کودک تاکید شده است. (صدوق، ۱۴۰۶ق، ج ۳، ص ۴۹۳)

د- رشد ذهنی

بازیها می‌توانند در تکامل فکری و رشد ذهنی و هوشی کودک مؤثر باشند. شرایط حکم فرما بر بازی رشد ذهنی کودک را به همراه دارد. اینکه کودک برای بازی قانون می‌گذارد و خود را ملزم به رعایت قانون بازی می‌داند ورعایت قانون را شرط سلامت بازی می‌داند، به معنای رشد عقلی اوست. کودک در حین خاک بازی، قوای فکری خود را به کار می‌بندد تا اشکال زیباتری بسازد و این امر موجب افزایش خلاقیت او خواهد بود. بازی می‌تواند عقل معاش کودک را تقویت نماید و او را برای انجام فعالیتهای موثر و مولد در دوران بزرگسالی آماده کند. تحقیقات انجام شده حاکی از آن است که کودکانی که در بازی شرکت می‌کنند نسبت به کودکانی که بازی نمی‌کنند یادگیری بهتری دارند. (عاشوری، رشید صید آباد، شهیدی مزرعه شیخ، ۱۳۹۹، ص ۳۷)

ه- رشد اخلاقی و عاطفی

بازی موجب رشد اخلاق و عاطفی کودک می‌شود. رشد اخلاقی و عاطفی یکی از مهمترین مولفه‌های تربیتی کودک است.

تقویت بعد عاطفی کودک، برای او شخصیتی قوی و سالم به ارمغان می آورد. در متون دینی به تقویت محبت و عاطفه فرزندان توجه خاصی شده است. پیامبر (ص) فرمودند: کودکان را دوست بدارید و آنان را مورد محبت و مرحمت قرار دهید. (محمدری شهری، ۱۳۹۵، ج ۱۰، ص ۶۹۹) بازی می تواند ابزار مناسبی برای رشد عاطفی و اخلاقی کودک باشد. کنترل احساسات، سازگاری با جمع، مبارزه با نا ملایمات، همراهی با دیگران در خوشی ها و ناخوشی ها، رعایت حقوق و احترام به دیگران، تحمل ناکامی ها و استفاده از آن برای موفقیت های بعدی، کسب آرامش روحی و روانی، از بین بردن عقده ها و انس و الفت با دیگران، از جمله آموزه های عاطفی است که در بازی برای کودک ایجاد می شود. (بهرامی بابا حیدری، ۱۴۰۲، ص ۱) بازیگوشی در کودکی، موجب حلیم بودن کودک در بزرگسالی می شود. (کلینی، ۱۴۳۴ق، ج ۱۱، ص ۴۵۳) تاکید روایات بر رفتار کودکان بزرگسالان در حین بازی با کودکان تاکید می باشد. تقویت بعد عاطفی کودکان در حین بازی می باشد.

و- رشد اجتماعی

رشد اجتماعی کودک در سایه انجام بازی های کودکانه کامل می شود. اسلام در کنار رشد فردی به رشد اجتماعی افراد نیز اهتمام ورزیده است. از آنجا که انسان موجودی اجتماعی است و کمال او در سایه حضور موثر در اجتماع فراهم می گردد و از طرفی فطرت انسان بر زندگی اجتماعی نهاده شده است، دستورات دینی زیادی در زمینه زندگی اجتماعی صادر شده است. تقویت بعد اجتماعی انسان، مستلزم آغاز اجتماعی شدن از دوران کودکی است و کودکی که اجتماعی شدن را از کودکی بیاموزد، در بزرگسالی در این زمینه قوی تر خواهد بود. تحقیقات نشان داده است که بازی می تواند جنبه های مختلف زیست اجتماعی کودک را تحت تاثیر خود قرار داده و او به سمت اجتماعی شدن سوق دهد. (جعفری، ۱۳۹۳، ص ۷۱) بازی ابزار مناسبی برای اجتماعی شدن کودک است. داشتن همبازی و رفتار مناسب با او، می تواند رشد اجتماعی کودک را به همراه داشته باشد. در بازی های گروهی کودک عادت می کند به همکاری با دیگران و در مواردی به دیگران به ستیز بر می خیزد و به این شکل با نظامات زندگی اجتماعی آشنا می شود و در صورتی که تحت نظر والدین و مربیان، برخورد صحیح با دیگران را بیاموزد و آن را عملی نماید، رشد اجتماعی را از همان اوان کودکی تجربه خواهد کرد.

والدین و اولیاء تربیتی، با نظارت و هدایت بازی های کودکان، رشد اجتماعی ایشان را تقویت می کنند. هدایت و نظارت بر بازی کودکان یکی از ارکان مهم تربیت کودک است. (بهشتی و

منطقی، ۱۳۶۶، ص ۱۲۹) از آنجا که در بازیهای کودکانه، رفتارهای نامناسب نیز دیده می شود و این رفتارها می تواند زمینه تربیت ناشایست دیگر کودکان را فراهم آورد، لازم است والدین و اولیاء تربیتی با دقت بازی های کودکان و نیز رفتارهای ایشان در حین بازی را تحت نظر داشته باشند و با مداخله به موقع از بروز و تقویت رفتارهای ناشایست جلوگیری نمایند. نظارت پیامبر اکرم (ص) بر بازی حسنین (ع) این رویکرد اسلامی را نمایان می سازد.

دوستیابی از جمله امور اجتماعی است که در بازی های کودکان اتفاق می افتد. بازیهای دسته جمعی زمینه مناسبی برای دوستیابی است و کودک در حین بازی می تواند دوستانی که با روحیه او هماهنگی بیشتری دارند را شناسایی نماید. این دوستی ها در آینده ادامه پیدا می کند و زمینه اجتماعی شدن کودک را تقویت می نماید. از آنجا که کودک در حین بازی هیجان زده می شود و در حین هیجان ابعاد مختلف شخصیت خود را بروز می دهد، بازی می تواند زمینه مناسبی برای شناخت خصوصیات همبازی ها و در نتیجه انتخاب افراد مناسب برای دوستی های طولانی مدت باشد. والدین می توانند با نظارت بر بازی های کودکان، در انتخاب دوست مناسب به آنها کمک کنند.

۳- الزامات بازی کودکان

الف- محور بودن کودک در بازی

محور بودن کودک در بازی یکی از الزامات موثر بودن بازی کودکان است. بازی های کودکان در زبان لاتین به دو دسته Play و Game تقسیم می شود. تفاوت میان این دو لفظ ناشی از میزان نقش کودک در بازی است. در پلی این کودک است که واقعیت را شکل و تغییر می دهد؛ اما در گیم برعکس، وسیله و قواعد بازی است که کودک را شکل می دهد. در play آدمی جهان بیرون را به بازی می گیرد؛ اما در Game جهان برون است که آدمی را به بازی می گیرد. در play، این کودک است که اسباب بازی را دستکاری می کند؛ اما در Game این اسباب بازی است که کودک را شکل می دهد. «play را می توان فعالیت هایی صریح، فرم آزاد و فی البداهه و ترکیبی از رفتارها توصیف کرد، در حالیکه Game ورزش ساختار یافته تری از play و به همراه قوانین و رقابت است. برخلاف play، Game دارای سیستم های قوانین هست که مشارکت کنندگان در Game جهت دستیابی به اهداف یا نتایج معین، باید از آنها پیروی کنند. (فقیهی پور، امیری، و اشرفی، ۱۳۹۹، ص ۲۰)

با دقت در الفاظ بکار برده شده در روایات سبع که دوره تربیت فرزند را به سه دوره تقسیم می کند؛ ۷ سال ابتدایی به بازی اختصاص دارد و ۷ سال دوم فرصت آموزش آداب و سنن است و

۷ سال سوم دوره مشاوری و ملازمت با والدین است، دَعِ ابْنَكَ يَلْعَبُ سَبْعَ سِنِينَ، وَيُؤَدِّبُ سَبْعَ سِنِينَ، وَالزَّمَهُ نَفْسَكَ سَبْعَ سِنِينَ، فَإِنْ أَلْفَحَ، وَإِلَّا فَإِنَّهُ مِمَّنْ لَا خَيْرَ فِيهِ. (صدوق، ۱۴۰۶ق، ج ۳، ص ۴۹۲) در دوره اول تاکید بر فاعلیت کودک در بازی می‌باشد. بنابراین داشتن آزادی در این باره ضروری است و نباید به نام تعلیم و آموزش، او را از خواست اصلی‌اش جدا نمود. در این دوره بر بازی‌هایی تاکید می‌شود که کودک نقش کامل و تمامی در بازی اعم از انتخاب بازی و چگونگی آن و حتی میزان آن داشته باشد. از ویژگی‌های دوست داشتنی کودکان از نگاه پیامبر این است که «می‌سازند و سپس خراب می‌کنند. (مشکینی اردبیلی، ۱۳۹۲، ص ۲۵۹) این ویژگی به همین اهمیت فاعلیت و نقش کودکان در بازی اشاره می‌کند. حالتی را تصور کنیم که کودک مرتب به خاطر بازی متهم به خرابکاری می‌شود و توبیخ می‌گردد و یا صرفاً باید در چارچوب و قواعدی از پیش تعیین شده توسط بزرگترها بازی کند و از آنها تخطی نکند. باز نباید تاکید کنیم که این به معنای عنان رهاشدگی کودک نیست.

لازم است از بازی‌هایی که کودک محصور در آن است و نقش کمروزی در آن دارد اجتناب کرد. بخش زیادی از بازیهای امروزی به گونه ای طراحی شده است که کودک نقش موثری در آنها ندارد. استفاده از بازی‌های رایانه‌ای که بیشتر در فضای مجازی و نه حقیقی انجام می‌شود و کودک تاثیر پذیر است تا تاثیر گذار و ابتکار عمل در دست او نیست، توصیه نمی‌شود، به خصوص که کودک باید با استانداردهایی که توانایی تغییر در آن را ندارد، بازی نماید. البته در مورد بازی‌هایی که تاثیرات وحشتناک روحی و روانی از منظر خشونت، اباحه گری و دیگر ناهنجاری‌های شرعی و اخلاقی دارد، قصه متفاوت است و آنها به مثابه سم مهلکی قلمداد می‌شود که به روح و روان کودکان خورنده می‌شود. تحقیقات نشان داده است بچه‌ها و به ویژه نوجوانانی که علاقه و وابستگی زیادی به رایانه و بازی‌های رایانه‌ای اکشن، جذاب و متمایل به درگیری و خشونت دارند، با مشاهده رفتارهای خشن در این بازی‌ها و در فیلم یا تلویزیون به پرخاشگری و رفتارهای متجاوزانه‌تر تشویق می‌شوند. (غفاری و حسینی، ۱۳۹۶، ص ۲۳)

ب- بازی کودک با سایر کودکان

بازی‌های دسته جمعی برای کودکان از اهمیت بالایی برخوردار است. مسئله انفرادی و یا جمعی بودن بازی کودکان باید مورد توجه قرار گیرد. بر اساس تجربه و استقراء می‌توان برای هر یک مزایا و معایبی را بر شمرد. از مزایای بازی‌های جمعی می‌توان به تاثیرات مثبت رفتاری، متعادل شدن رفتار کودک، افزایش اعتماد به نفس در آنها و رشد خلاقیت اشاره نمود.

تحقیقات نشان داده است که بازی‌های گروهی به رشد اجتماعی کودک کمک می‌کند. (محمدرزاده، خادمی اشکذری، ۱۳۹۶، ص ۷۵) امروزه برخلاف زمان گذشته که بازی‌ها در تمام محلات به صورت جمعی و فامیلی انجام می‌گرفت، بازی‌های جمعی کمتر در میان کودکان نمود پیدا کرده است که دلایل مختلفی می‌توان برای آن شمرد؛ از جمله تعداد کم فرزندان در خانواده، افزایش مخاطرات اجتماعی بخاطر برهم خوردن بافت جمعیتی محلات، تغییر نوع بازی از فیزیکی به مجازی و رسانه ای و.... در سیره دینی جمعی بازی نمودن کودکان یک امر رایج می‌باشد. روایات متعددی داریم که اهل بیت فرزندان را در کنار سایر کودکان در بازی مشارکت می‌دادند. روایاتی داریم که امام جواد ع در کودکی در کوچه در کنار کودکان بازی می‌کردند که مامون از آن کوچه عبور می‌کند و گفت و گویی بین امام و مامون انجام می‌شود. (اربلی، ۱۳۸۱ق، ص ۷۰۸) در روایاتی ذکر شده است که حسنین علیهما السلام هم با یکدیگر بازی می‌کردند و هم با دیگر بچه‌ها. (ابن قولویه قمی، ۱۳۵۶، ص ۵۳) این روایات بیان سیره عملی ائمه در بازی با سایر کودکان است. امروزه با گسترش بی اندازه فضای مجازی، گرایش به تنهایی در میان کودکان مشهود است. توصیه اکید بر آن است شرایطی برای بازی مهیا شود که ارتباط کودک با سایر کودکان با حفظ بایدها و نبایدها، برقرار باشد و اجازه دهند کودک در ضمن بقیه بازی نمایند.

ج- بازی کودک نزد سایر افراد

بازی کودکان تحت نظر بزرگسالان، آثار تربیتی بازی را افزایش می‌دهد. زمانی که بازی کودک در منظر بزرگسالان به ویژه والدین انجام می‌شود، آنها می‌توانند به ویژگیها و استعدادها و نقاط ضعف و قوت کودک خود آگاهی پیدا کنند. این آگاه باعث خواهد شد والدین و مسوولان تربیتی کودک نسبت به تربیت صحیح کودک واکنشهای موثرتر و آگاهانه تری داشته باشند. در تحقیقات انجام شده اهمیت نظارت پذیری بازی‌های کودکان مورد تاکید کارشناسان قرار گرفته است. (حسینی، ۱۴۰۰، ص ۱۳) سیره نبوی حکایت از آن دارد که حسنین نزد پیامبر بازی می‌کردند و ایشان به بازی آنها نظارت داشتند. (صدوق، ۱۴۰۶ق، ج ۲، ص ۳۹) وقت گذاری والدین برای مشاهده بازی‌های کودکان از اهمیت به سزایی برخوردار است. اگر چه شرایط فعلی بسیاری از خانواده‌ها ایجاب می‌کند که فرزندان خود را به مهدهای کودک بسپارند یا اینکه به محیط‌های ورزشی ارجاع دهند، اما لازم است والدین برنامه ریزی کنند که گهگاهی کودک خود را در این مراکز و در حین بازی مشاهده کنند تا به روحیات و استعدادهای او پی ببرند.

د- شاد نمودن و خندانن کودک

ایجاد فرح و شادی در کودکان از الزامات بازی کودکان است. کودک در حین بازی نباید دچار اضطراب، ترس و دیگر اختلالات و اضطرابات گردد، تا دچار آسیب‌های روحی نشود. در روایات دیگر داریم هیچ کس مثل پیامبر با کودکان با شوخی و مزاح برخورد نمی‌کردند. (طبرانی، ۱۴۱۵ ق، ج ۶، ص ۲۶۳) همانگونه که در سیره ایشان در بازی با امام حسین ع نیز روایت شده است. (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۴۴، ص ۲۶۰) از جمله تکنیک‌های ایجاد نشاط در بازی کودکان این است که بزرگسالان خودشان را در قالب یک کودک قرار دهند و با فرزندشان بازی کنند، همانگونه که روایات نیز بر این مساله تاکید دارند. (صدوق، ۱۴۰۶ ق، ج ۳، ص ۴۸۳) اقتضای کودکی کردن با کودکان، کنار گذاشتن برخی تقیدات بزرگسالانه است که با استفاده از افکار کودکان، حالات و رفتار کودکان و کلمات کودکان می‌باشد. هدف و غایت این مشارکت شاد کردن کودکان است. پیامبر اکرم در راستای تشویق مسلمانان به خوشحال کردن کودکان فرمودند: خانه‌ای در بهشت است که به آن، خانه شادی گفته می‌شود. جز کسی که کودکان را شاد کرده باشد، وارد آن نمی‌گردد. (محمدری شهری، ۱۳۹۵، ج ۵، ص ۲۷۶)

ه - تشویق منصفانه

تشویق و نقد منصفانه یکی از الزامات بازی کودکان، است. این مسئله در جایی است که کودکان به صورت دسته جمعی مشغول بازی هستند و بازی آنها در معرض نقد و توصیف دیگران است و با تشویق حاضرین مواجه می‌شود. اگر چه رعایت انصاف در گرانی است که کمتر کسی در وجود خویش می‌یابد و در مورد دیگران به خرج می‌دهد. اما شاید عدم رعایت انصاف در مورد کودکان می‌تواند آثار زیانباری به همراه داشته باشد. چه کسی است که از آثار وحشتناک خرد کردن اعتماد به نفس در کودکان بی اطلاع باشد؟! رعایت انصاف یک موضوع است و ابراز منصفانه تشویق موضوع دیگر است. در روایتی نقل شده است که حسنین در حضور جدشان مشغول کشتی می‌شوند. پیامبر مشغول تشویق امام حسن (ع) می‌شوند. حضرت زهرا (س) از تشویق یک جانبه رسول خداوند (ص) تعجب می‌کنند و از روی تعجب می‌پرسند که آیا یکی را بر دیگر تشویج می‌کنید؟ و رسول خدا بر وجود انصاف در تشویق صحه می‌گذارند که جناب جبرئیل امام حسین (ع) را تشویق می‌کند. (صدوق، ۱۴۰۶ ق، ج ۳، ص ۴۴۶) نکته مهم این است که در بازی کودکان همه کودکانی که با یکدیگر بازی می‌کنند باید تشویق شوند نه فقط قوی‌ترها و برنده‌ها! ظاهراً این استفاده را می‌توان کرد که رفتار عادلانه در بازی بچه‌ها آن نیست که آن کودکی که بازی

بهتری دارد بیشتر تشویق شود و یا او فقط تشویق گردد بلکه هر دو و همه بازیکنان باید تشویق شوند.

و- انعطاف پذیری در بازی

انعطاف پذیری بزرگترها در بازی با کودکان یکی از الزامات بازی است. وقتی بزرگترها با کودکان بازی می‌کنند باید خود را با قوانین و معیارهایی که کودک در بازی قرار داده است مطابقت دهند و آن حساسیت‌ها و دقت‌هایی که در میان بزرگترها وجود دارد به کار بسته نشود. چرا که رسول خدا فرمودند شما باید کودکی کنید، (صدوق، ۱۴۰۶ ق، ج ۳، ص ۴۸۲) نه اینکه کودکان بزرگی کنند. می‌بینیم کودکان در هنگامه بازی بارها قرار بازی را تغییر می‌دهند و اصلاً برایشان مهم نیست. پابندی به قوانین بازی برای بزرگترها امری مطلوب است اما نباید برای کودکان توقع این چنینی داشت و در این مورد باید انعطاف به خرج داد. روایت ابو رافع از بازی خود با امام حسین ع این سبک را تایید می‌کند. او می‌گوید: «من با امام حسین در حالی که کودکی بود سنگبازی می‌کردم، وقتی سنگ من در میان گودی که هدف بازی بود می‌افتاد به امام حسین می‌گفتم: اکنون مرا بدوش خود حمل کن! می‌فرمود: آیا تو می‌خواهی بر پشتی سوار شوی که پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم او را حمل می‌نمود؟! موقعی که سنگ آن حضرت در میان گودی می‌افتاد من می‌گفتم: من تو را به پشت خود سوار نمی‌کنم، زیرا تو مرا به پشت خود حمل نکردی. می‌فرمود: آیا تو دوست نداری بدنی را که پیغمبر خدا بدوش خود حمل می‌کرد بر پشت خود سوار نمائی؟! آنگاه من او را بدوش می‌گرفتم» (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۴۳، ص ۲۹۷)

ز- بی ضرر بودن بازی

بی خطر و بی ضرر بودن بازی، از دیگر الزامات بازی کودکان است. اینکه حضرت یعقوب در زمان همراه کردن یوسف با برادران اظهار نگرانی می‌کند از اینکه مبادا گرگ یوسف را از بین ببرد و این عذر از نگاه قرآن موجه شمرده شده است، (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۱، ص ۹۹) نشان دهنده آن است که والدین باید مراقب باشند تا کودکان از بازی‌هایی که ممکن است جان کودک را به خطر بیناندازد پرهیز نمایند. ممکن است کودکان در بازی با یکدیگر به دلیل بی توجهی و یا نفهمیدن خطر کارهایی را انجام دهند که برای ایشان خطر آفرین است و یا به تقلید از بزرگترها بازی‌هایی که مناسب سن ایشان نیست را انجام دهند و یا بخواهند با حیوانات خطر آفرین بازی کنند. در همه این موارد این بزرگترها هستند که مسئول مراقبت از فرزندان هستند و باید دقت داشته باشند که نوع بازی که کودک

امکان رعایت شدن را داشته باشد و از بازی هایی که این الزامات را به همراه ندارد و برای کودک خطرناک است پرهیز شود.

موازين اخلاقی

در این مطالعه اصول اخلاق در پژوهش شامل اخذ رضایت آگاهانه از شرکت کنندگان و حفظ اطلاعات محرمانه آنها رعایت گردیده است.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران مراتب قدردانی و تشکر خود را از کلیه شرکت کنندگان این پژوهش که با استقبال و بردباری، در روند استخراج نتایج همکاری نمودند، اعلام می دارند.

تعارض منافع

نویسندگان این مطالعه هیچ گونه تعارض منافی در انجام و نگارش آن ندارند.

منابع فارسی

- قرآن کریم
ابن ابی فراس، ورام. (۱۴۱۰). مجموعه ورام، قم، مکتبه فقیه، چاپ اول.
ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۶۳). من لا یحضره الفقیه، قم، نشر اسلامی.
ابن قولویه قمی، جعفر بن محمد. (۱۳۵۶). کامل الزیارات، نجف، نشر دار المرتضویه.
احمدوند، کبری؛ احمدی هدایت، حمید و غلامی هره دشتی، سهیلا. (۱۳۹۴). فلسفه بازی و نقش آن در رشد عقلانی کودکان بر اساس برنامه C۴P، نشریه فلسفه کودک، شماره ۱۲.
ارلی، علی بن عیسی. (۱۳۸۱). کشف الغمه فی معرفه الأئمه، محقق، مصحح، رسولي محلاتی، هاشم، تبریز، مکتبه بنی هاشمی.
اکبرنژاد، مهدی، محمدی انویق، مجتبی، و خانی، محمدجواد. (۱۴۰۲). بازی کودکان و آثار تربیتی آن از نگاه روایات و تحقیقات علمی (مطالعه موردی: خاک بازی). آموزه های تربیتی در قرآن و حدیث، ۲۰-۱، ۲۹.
برقی، احمد بن محمد بن خالد. (۱۳۷۴). المحاسن، قم، نشر المجمع العالمی لاهل البيت ع.
بهرامی باباحیدری، حسینعلی. (۱۴۰۲). فواید و نقش بازی در پرورش جسم و روح کودکان از دیدگاه قرآن و معصومین علیهم السلام، نشریه انگاره های نو، ۲ (۱).
بهشتی، احمد. (۱۳۶۶). اسلام و بازی کودکان، تهران: انتشارات اداره کل تربیت بدنی وزارت آموزش و پرورش.

انتخاب می کند خطر آفرین نباشد. بازی کودک نباید موجب ضرر قابل توجه به خود و دیگران شود. البته حوادث جزئی در حین بازی گریزی از آن نیست. اما صحبت در ضرر قابل توجه است. این ضرر گاهی در ناحیه جسم است و گاهی ضرر متوجه روح و روان کودک است که آن نیز نباید صورت پذیرد. بسیاری از بازی های رایانه ای که به ظاهر بی خطر هستند، روح و روان کودک را خراب می کنند، لذا بهتر است این گونه بازی ها مدیریت شوند. تحقیقات نشان داده است بازی های یارانه ای خشن، موجب ترویج خشونت در کودکان می شود. (شعبانی نژاد و شعبانی نژاد، ۱۴۰۲، ص ۳۱۹۴)

بازی کودکان نباید موجب آسیب زدن به دیگران اعم از انسانها یا حیوانات بشود. بعضی از بازی ها ممکن است برای خود کودک ضرری در ظاهر نداشته باشد اما موجب ضرر و اذیت مثلا حیوانی یا حتی مالی از اموال دیگران باشد والدین و مربیان باید حساسیت بخرج داده و نسبت به نوع بازی کودک دقت فراوان داشته باشند. روایت شده است که دو کودک مرغی را گرفته و پرهای او را می کنند و عابدی در حال نماز بود که آن دو را نهی نمی کرد. خداوند زمین را امر نمود تا آن عابد را ببلعد! (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۹۷، ص ۸۲). کودکان بی تقصیرند چرا که از روی جهل و نادانی دست به این کار زدند؛ اما عابد با مشاهده این صحنه به عنوان یک بزرگتر باید کودکان را از این امر منع می کرد.

نتیجه گیری

تحقیقات و مطالعات زیادی در زمینه نقش بازی در تربیت و رشد فردی و اجتماعی کودک انجام شده است. مطالعات حکایت از آن دارد که بازی عاملی اساسی در رشد همه جانبه کودک است. این تحقیقات همراستا با آموزه های دینی است که بر اهمیت بازی کودکان و شرایط آن تاکید می ورزند. آشنایی والدین و اولیاء تربیتی با آموزه های دینی در زمینه بازی های کودکان موجب خواهد شد، امر تربیت کودک از طریق بازی به نحو شایسته ای صورت پذیرد. بازی مناسب نه تنها رشد جسمی کودک، بلکه رشد روحی، عاطفی، عقلانی و اخلاقی او را نیز به همراه دارد و در کنار بعد فردی کودک، بعد اجتماعی او را نیز تقویت نموده و او را آماده زندگی اجتماعی در بزرگسالی می کند. بازی های کودکان زمانی اثربخشی لازم را خواهد داشت که الزامات آن بازی ها رعایت شود. یافته های این پژوهش نشان داد بازی با کودکان الزاماتی از قبیل محور بودن کودک در بازی، بازی با سایر کودکان، تحت نظارت والدین یا مربیان بودن، تشویق منصفانه و انعطاف پذیری در بازی را دارد. لازم است بازی هایی برای کودکان طراحی شود که این الزامات در آن

بهشتی، سعید؛ منطقی، یگانه. (۱۳۹۰). مقاله بررسی نقش بازی در تربیت کودک از دیدگاه قرآن و سنت معصومین (ع) نشریه اندیشه‌های نوین تربیتی.

پرند، افشار. (۱۳۸۹). کودکان نیاز به بازی دارند، پیام زن، شماره ۲۱۷.

جعفری، علیرضا. (۱۳۹۳). تاثیر بازی های آموزش بر رشد اجتماعی کودکان پیش دبستانی، نشریه فصلنامه روان شناسی تربیتی، ۱۰(۳۳)

حسینی، آروز و همکاران. (۱۴۰۰). محیط های محرک بازی کودک: عوامل مؤثر بر انگیزش بازی کودک در عرصه میانی مجتمع‌های مسکونی، نشریه معماری و شهرسازی پایدار، ۹(۱)

خرگوشی نیشابوری، ابو سعید. (۱۴۲۴). شرف المصطفی، ج ۵، ص ۲۹۵، مکه، دار البشائر الاسلامیه، چاپ اول.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۳۹۲). مفردات، حسین خدایپرست (مترجم)، عبدالرحیم عقیقی بخشایشی (مصحح)، تهران: نشر نوید اسلام.

رضایی، صادق، ۱۴۰۰، کارآمدی بازی در رشد ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودکان پیش دبستانی، فصلنامه سلامت و آموزش در اوان کودکی، سال دوم، شماره ۱، پیاپی ۳

شعبانی نژاد، علیرضا و شعبانی نژاد، حمیدرضا. (۱۴۰۲). «مقایسه ویژگی های شخصیتی و پرخاشگری در کودکان علاقمند به بازی های رایانه ای خشن و بازی های رایانه ای فکری، مجموعه مقالات دوازدهمین کنفرانس بین المللی پژوهشهای مدیریت و علوم انسانی در ایران.

صدوق، ابی جعفر محمد بن علی. (۱۴۰۶ ق). من لا یحضره الفقیه، بیروت، نشر موسسه الاعلی للمطبوعات.

طباطبایی، محمد حسین. (۱۳۹۰). المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.

طبرانی، سلیمان بن احمد. (۱۴۱۵). المعجم الاوسط، قاهره، نشر دار الحرمین.

طبرسی، حسن بن فضل. (۱۳۷۰). مکارم الأخلاق، قم، نشر شریف رضی.

طریحی، فخر الدین بن محمد. (۱۳۷۴). مجمع البحرین، تهران: نشر بنیاد بعثت.

عاشوری، علی اصغر، رشید صید آباد یار محمد، و شهیدی مزرعه شیخ سید حمید. (۱۳۹۹). «نقش بازی بر یادگیری دانش آموزان شهرستان خواف، نشریه تحقیقات جدید در علوم انسانی، ۲۸.

علیزاده، نگار. (۱۴۰۲). استفاده از بازی درمانی مبتنی بر رویکرد شناختی - رفتاری در درمان مشکلات هیجانی کودکان دارای فلج مغزی، فصلنامه روانشناسی و علوم رفتاری ایران، ۳۵.

عوفی بخاری، سدید الدین محمد. (۱۳۷۱). جوامع الحکایات و لوامع الروایات، باب دوم از قسم دوم، تهران، دانشگاه تهران(مؤسسه چاپ و انتشارات)، چاپ اول.

غفاری، خلیل و حسینی، سید سعید. (۱۳۹۶). «تاثیر بازی های رایانه ای خشن بر پرخاشگری دانش آموزان، نشریه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال هشتم، شماره ۱.

فقیهی‌پور، جواد و امیری، ایوب و اشرفی، آزاده. (۱۳۹۹). گیمیفیکیشن در مدیریت منابع انسانی، تهران، انتشارات دارالفنون، چاپ اول.

قراآتی، محسن. (۱۳۷۸). تفسیر نور تهران: مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن.

قرشی، علی اکبر. (۱۳۵۲). قاموس قرآن، تهران، نشر دارالکتب الاسلامیه.

کبیر، محمدسعید و ترکاشوند، علی اصغر. (۱۳۹۵). «نقش بازی در تربیت دینی کودکان و نوجوانان با تاکید بر نقش رسانه ملی، نشریه کودک، نوجوان و رسانه.

کریمی، عبدالعظیم. (۱۳۹۰). تربیت چه چیز نیست، تهران، نشر محراب.

کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب. (۱۴۳۴). الکافی، قم، نشر مرکز بحوث دارالحديث.

لازری، زهرا، حسینی، زینب‌السادات، و فرزانه، فرزانه. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای بازی و ورزش در روایات. مطالعات فهم حدیث، ۸(۲)، ۸۹-۱۱۹.

متقی، علی بن حسام‌الدین، . (۱۴۱۹). کنز العمال، بیروت، دار الکتب العلمیه .

مجلسی، محمد باقر. (۱۴۰۳). بحار الانوار، بیروت، موسسه الوفاء.

محمدزاده، زهرا؛ خادمی اشکذری، ملوک. ۱۳۹۶، آموزش مهارت‌های اجتماعی از راه بازی‌های گروهی با کنترل هوش هیجانی مادران، فصلنامه روان شناسی تربیتی، ۱۳ (۴۳)

محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۹۵). میزان الحکمه، قم، نشر موسسه فرهنگی دارالحديث.

مشکینی اردبیلی، علی. (۱۳۹۲). مواعظ العدویه، قم، نشر موسسه علمی فرهنگی دارالحديث.

مصباح یزدی، محمدتقی. (۱۳۸۴). معارف قرآن (خدانشناسی)، چاپ پنجم، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

مصطفوی، حسن. (۱۳۸۵). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، مرکز نشر آثار علامه مصطفوی

هاشمی بصری، محمد بن سعد، الطبقات الکبری، تحقیق محمد عبدالقادر عطا. (۱۴۱۰ ه.ق). بیروت، دارالکتب العلمیه، چاپ اول.

خامسه ۱، ص ۲۸۵.

هاشمی نژاد، قاسم؛ بیرامی، تیمور؛ بنیادی، محسن و نصیری، جلال. (۱۴۰۲). تاثیر بازی‌های رایانه‌ای بر سلامت جسمی و روانی کودکان، مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی تحقیقات میان رشته ای در مدیریت و علوم انسانی.

فهرست منابع

Abi Feras, V. (1410 AH). *Majmu'ah Varram*. Qom: Maktabat Faqih.

Ibn Babawayh, M. b. A. (1363 AH). *Man la yahduruh al-faqih*. Qom: Nashr Islami.

- Ragheb Isfahani, H. b. M. (1392 AH). *Mufradat* (H. Khodaparast, Trans.; A. Aghighi Bakhshayishi, Ed.). Tehran: Navid-e Islam.
- Rezaei, S. (2021). The effectiveness of play in the mental, emotional and social development of preschool children. *Journal of Health and Education in Early Childhood*, 2(1), Serial 3.
- Shabani Nejad, A. R., & Shabani Nejad, H. R. (2023). Comparison of personality traits and aggression in children interested in violent video games and intellectual video games. *Proceedings of the 12th International Conference on Management and Humanities Research in Iran*.
- Sadough, A. J. M. b. A. (1406 AH). *Man la yahduruh al-faqih*. Beirut: Mu'assasat al-A'la li al-Matbu'at.
- Tabatabaei, M. H. (1390 AH). *Al-Mizan fi tafsir al-Qur'an*. Beirut: Mu'assasat al-A'lam li al-Matbu'at.
- Tabarani, S. b. A. (1415 AH). *Al-Mu'jam al-awsat*. Cairo: Dar al-Haramayn.
- Tabarsi, H. b. F. (1370 AH). *Makaram al-akhlaq*. Qom: Sharif Radhi.
- Tarihi, F. b. M. (1374 AH). *Majma' al-bahrayn*. Tehran: Bunyad-e Be'that.
- Ashouri, A. A., Rashid Seyed Abad, Y. M., & Shahidi Mazraeh Sheikh, S. H. (2020). The role of play on learning of students in Khaf city. *Journal of New Research in Humanities*, (28).
- Alizadeh, N. (2023). The use of play therapy based on cognitive-behavioral approach in treating emotional problems of children with cerebral palsy. *Iranian Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, (35).
- Awfi Bukhari, S. d. M. (1371 AH). *Jawami' al-hikayat wa lawami' al-riwayat* (Vol. 2). Tehran: University of Tehran.
- Ghaffari, K., & Hosseini, S. S. (2017). The effect of violent video games on students' aggression. *Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 8(1).
- Faghihipour, J., Amiri, A., & Ashrafi, A. (2020). *Gamification in human resource management*. Tehran: Dar al-Funun Publications.
- Ibn Qulawayh Qomi, J. b. M. (1356 AH). *Kamil al-ziyarat*. Najaf: Dar al-Murtadawiyah.
- Ahmad Vand, K., Ahmadi Hedayat, H., & Gholami Harehdashti, S. (2015). The philosophy of play and its role in the intellectual development of children based on the P4C program. *Journal of Child Philosophy*, (12).
- Arbili, A. b. I. (1381 AH). *Kashf al-ghumma fi ma'rifat al-a'immah* (H. Rasouli Mahallati, Ed.). Tabriz: Maktabat Bani Hashimi.
- Akbari Nejad, M., Mohammadi Anvigh, M., & Khani, M. J. (2023). Children's play and its educational effects from the perspective of narrations and scientific research (Case study: Soil play). *Educational Teachings in the Quran and Hadith*, 9(2), 1–20.
- Barqi, A. b. M. b. K. (1374 AH). *Al-mahasin*. Qom: Al-Majma' al-'Alami li Ahl al-Bayt.
- Bahrani Babaheidari, H. A. (2023). The benefits and role of play in nurturing the body and soul of children from the perspective of the Quran and the Infallibles (AS). *Journal of New Ideas*, 2(1).
- Beheshti, A. (1366 AH). *Islam and children's play*. Tehran: General Department of Physical Education of the Ministry of Education.
- Beheshti, S., & Manteghi, Y. (2011). Examining the role of play in child education from the perspective of the Quran and the tradition of the Infallibles (AS). *Journal of Modern Educational Thoughts*.
- Parand, A. (1389 AH). Children need to play. *Payam-e Zan*, (217).
- Jafari, A. (2014). The effect of educational games on social development of preschool children. *Quarterly Journal of Educational Psychology*, 10(33).
- Hosseini, A. et al. (2021). Child play stimulating environments: Factors affecting child's play motivation in the middle area of residential complexes. *Journal of Sustainable Architecture and Urban Planning*, 9(1).
- Kharghoushi Neyshabouri, A. S. (1424 AH). *Sharaf al-Mustafa* (Vol. 5, p. 295). Mecca: Dar al-Basha'ir al-Islamiyyah.

- Mohammadi Rey Shahri, M. (1395 AH). *Mizan al-hikmah*. Qom: Dar al-Hadith Cultural Institute.
- Meshkini Ardabili, A. (1392 AH). *Mawa'iz al-'adadiyyah*. Qom: Dar al-Hadith Scientific-Cultural Institute.
- Mesbah Yazdi, M. T. (1384 AH). *Ma'arif Qur'an (Theology)* (5th ed.). Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute.
- Mostafavi, H. (1385 AH). *Al-tahqiq fi kalimat al-Qur'an al-karim*. Tehran: Center for Publishing the Works of Allameh Mostafavi.
- Hashemi Basri, M.b. S. (1410 AH). *Al-tabaqat al-kubra* Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah. (5)285
- Hasheminejad, G., Birami, T., Boniadi, M., & Nasiri, J. (2023). The effect of video games on physical and mental health of children. *Proceedings of the 7th National Conference on Interdisciplinary Research in Management and Humanities*.
- Qara'ati, M. (1378 AH). *Tafsir Noor*. Tehran: Cultural Center of Lessons from the Quran.
- Qurashi, A. A. (1352 AH). *Qamus Qur'an*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah.
- Kabir, M. S., & Torkashvand, A. A. (2016). The role of play in religious education of children and adolescents with emphasis on the role of national media. *Journal of Child, Adolescent and Media*.
- Karimi, A. (1390 AH). *What education is not*. Tehran: Mehrab Publishing.
- Kulayni, A. J. M. b. Y. (1434 AH). *Al-Kafi*. Qom: Markaz Buhuth Dar al-Hadith.
- Lazari, Z., Hosseini, Z. S., & Farzan, F. (2022). Content analysis of play and sports in traditions. *Hadith Studies*, 8(2), 89–119.
- Muttaqi, A. b. H. (1419 AH). *Kanz al-'ummal*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Majlisi, M. B. (1403 AH). *Bihar al-anwar*. Beirut: Mu'assasat al-Wafa'.
- Mohammadzadeh, Z., & Khademi Ashkezari, M. (2017). Teaching social skills through group play with control of mothers' emotional intelligence. *Quarterly Journal of Educational Psychology*, 13(43).